

अथर्ववेद

काण्ड ४

सूक्त २

अनुवाद कर्ता: सञ्जय मोहन मित्तल

Atharvaveda

Kaanda 4

Sookta 2

Translated by: Sañjay Mohan Mittal

सारांश

इस सूक्त में “कस्मै देवाय हविषा विधेम” की पुनरुक्ति है। इसका तात्पर्य है कि ईश्वर की उपासना उसके गुण जानने के उपरान्त श्रद्धा पूर्वक करे, अन्धभक्ति में नहीं। यहाँ पर ईश्वर को सृष्टि का रचयिता और पालनकर्ता बताया गया है। वह ही सब उर्जाओं और ज्ञान का स्रोत है। ईश्वर ने ही जीवात्मा के अपवर्ग के लिए इस जगत् का निर्माण किया और उसके भरण पोषण के लिए प्रकृति को सञ्चालित करने वाले नियमों का विधान किया। वह नियम आदिकाल से बिना किसी रुकावट के सृष्टि को चला रहे हैं। वह ईश्वर ही ब्रह्माण्ड में सब ग्रहादि का आधार और उनके बीच सामजस्य का कारण है। उसके सिवा कोई और पूजा के योग्य नहीं है।

प्रथम मन्त्र में ईश्वर को सभी ज्ञान और बल का स्रोत व सभी प्राणियों का स्वामी बताया गया है।

वेन ऋषिः । आत्मा देवता । ४४ अक्षराणि । आर्षी त्रिष्टुप् छन्दः । धैवतः स्वरः ।

य आत्मदा बलदा यस्य विश्व उपासते प्रशिषं यस्य देवाः ।

योऽस्येशे द्विपदो यश्चतुष्पदः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥१॥

अथर्व ४:१:२:१, ऋग् १०:१०:१२१:२-३, यजुः २३:३, यजुः २५:११, यजुः २५:१३

यः । आत्मदाः । बलदाः । यस्य । विश्वे । उपआसते । प्रशिषम् । यस्य । देवाः ॥

यः । अस्य । ईशे । द्विपदः । यः । चतुष्पदः । कस्मै । देवाय । हविषा । विधेम ॥१॥

वह (कस्मै) कौन सुखस्वरूप (देवाय) देव है जिसको हम (विधेम) विधिपूर्वक श्रद्धा सहित अपनी (हविषा) प्रार्थना और आहुतियाँ आदि अर्पित करें? (यः) जो (आत्म) आत्मज्ञान का (दाः) दाता है, जो शारीरिक (बल) बल का (दाः) दाता है, (यस्य) जिसकी समस्त (विश्वे) विश्व (उपआसते) उपासना करता है, (देवाः) विद्वान (यस्य) जिसके (प्रशिषम्) विधान को मानकर उसका गुणगान करते हैं, (यः) जो (अस्य) इन (द्वि) दो (पदः) पैर वालों का, (चतुः) चार (पदः) पैर वालों का और (यः) जो अन्य सभी जीवों का (ईशे) स्वामी है, दिव्य गुणों वाला वह एकमात्र ईश्वर ही उपासना के योग्य है, कोई अन्य नहीं।

Synopsis

This composition implores everyone to first identify God's qualities and then worship him with unshakeable faith, instead of blindly following what others say. Here God has been identified as the creator and the sustainer of this entire universe and everything that exists. He is the source of all of the energies and knowledge. He created this universe and all of the rules governing this universe, for the benefit of the souls. These rules have been unaltered since the beginning of the creation. He is responsible for maintaining the smooth motion of all of the heavenly bodies. He is the only one worthy of our prayers and no one else.

In the first mantra the sage describes God as the source of all strength and knowledge and as the lord of all living beings.

ṛiṣhiḥ venah, devataa aatmaa, vowels 44, chhandah aarṣhee triṣṭup, svarah dhaivataḥ.

1. ya aatmadaa baladaa yasya vishva upaasate prashiṣhañ yasya devaah, yo3syeshe dvipado yashchatuṣpadaḥ kasmai devaaya haviṣhaa vidhema.

Atharva 4:1:2:1, Rig 10:10:121:2-3, Yajuh 23:3, Yajuh 25:11, Yajuh 25:13

yaḥ aatma-daaḥ bala-daaḥ yasya vishve upa-aasate pra-shiṣham yasya devaah,

yaḥ asya eeshe dvi-padaḥ yaḥ chatuḥ-padaḥ kasmai devaaya haviṣhaa vidhema.

(*kasmai*) **Who is that blissful (*devaaya*) divinity, unto whom we should (*haviṣhaa*) offer our praises and prayers with (*vidhema*) love and devotion? (*yaḥ*) He (*daaḥ*) gives us the (*aatma*) awareness that we are souls, and (*daaḥ*) provides us with (*bala*) mental and physical strength. Whole (*vishve*) universe (*upaasate*) worships (*yasya*) him, and (*devaah*) wise people (*prashiṣham*) obey (*yasya*) his commands. (*yaḥ*) He (*eeshe*) controls (*asya*) all (*dvipadaḥ*) bipeds and (*chatuṣpadaḥ*) quadrupeds. God, the possessor of these divine qualities, is the only one truly worthy of our worship.**

दूसरे मन्त्र में ईश्वर को सभी प्राणियों व जड़ प्रकृति का स्वामी बताया गया है।

वेन ऋषिः । आत्मा देवता । ४१ अक्षराणि । भुरिगार्षी पङ्क्तिश्छन्दः । पञ्चमः स्वरः ।

यः प्राणतो निमिषतो महित्वैको राजा जगतो बभूव ।

यस्य छायाऽमृतं यस्य मृत्युः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥२॥

अथर्व ४:१:२:२, ऋग् १०:१०:१२१:२-३, यजुः २३:३, यजुः २५:११, यजुः २५:१३

यः । प्राणतः । निमिषतः । महित्वा । एकः । राजा । जगतः । बभूव ॥

यस्य । छाया । अमृतम् । यस्य । मृत्युः । कस्मै । देवाय । हविषा । विधेम ॥२॥

वह (कस्मै) कौन सुखस्वरूप (देवाय) देव है जिसको हम (विधेम) विधिपूर्वक श्रद्धा सहित अपनी (हविषा) प्रार्थना और आहुतियाँ आदि अर्पित करें? (यः) जो अपनी (महित्वा) महिमा के कारण (जगतः) जगत में (प्राणतः) प्राणियों व (निमिषतः) अप्राणियों का (एकः) एकमात्र (राजा) राजा (बभूव) है, (यस्य) जिसकी (छाया) शरण (अमृतम्) अमृत के समान है और (यस्य) जिसका न मानना ही (मृत्युः) मृत्यु के समान है, दिव्य गुणों वाला वह एकमात्र ईश्वर ही उपासना के योग्य है, कोई अन्य नहीं ।

तीसरे मन्त्र में संसार की व्यवस्था का कारक ईश्वर को ही बताया गया है।

वेन ऋषिः । आत्मा देवता । ४४ अक्षराणि । आर्षी त्रिष्टुप् छन्दः । धैवतः स्वरः ।

यं क्रन्दसी अवतश्चस्कभाने भियसानि रोदसी अह्वयेथाम् ।

यस्यासौ पन्था रजसो विमानः कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥३॥

अथर्व ४:१:२:३, ऋग् १०:१०:१२१:५-६, यजुः ३२:६-७

यम् । क्रन्दसी इति । अवतः । चस्कभाने इति । भियसानि इति । रोदसी इति । अह्वयेथाम् ॥

यस्य । असौ । पन्थाः । रजसः । विमानः । कस्मै । देवाय । हविषा । विधेम ॥३॥

वह (कस्मै) कौन सुखस्वरूप (देवाय) देव है जिसको हम (विधेम) विधिपूर्वक श्रद्धा सहित अपनी (हविषा) प्रार्थना और आहुतियाँ आदि अर्पित करें? (यस्य) जिसके बनाये (असौ)(पन्थाः) मार्गों पर (रजसः) ग्रह नक्षत्रादि (चस्कभाने) एक दूसरे को गुरुत्वाकर्षण बल द्वारा धारण करते हुए (क्रन्दसी) तेज गति से (विमानः) चलते रहते हैं (यम्) जिसको इन (रोदसी) ग्रहों नक्षत्रों के निवासी (भियसाने) भय की अवस्था में (अवतः) रक्षा के लिए (अह्वयेथाम्) पुकारते हैं, दिव्य गुणों वाला वह एकमात्र ईश्वर ही उपासना के योग्य है, कोई अन्य नहीं ।

Atharvaveda - Prapaathaka 7, Kaanda 4, Anuvaaka 1, Sookta 2

In the second mantra the sage describes God as the lord of all living beings and non-living things.

ṛiṣhiḥ venah, **devataa** aatmaa, **vowels** 41, **chhandah** bhurig aarṣhee paṅktiḥ, **svarah** pañchamah.

**2. yaḥ praanata nimishato mahitvaiko raajaa jagato babhoova,
yasya chhaayaa'mṛitañ yasya mṛityuḥ kasmai devaaya haviṣhaa
vidhema.**

Atharva 4:1:2:2, Ṛig 10:10:121:2-3, Yajuh 23:3, Yajuh 25:11, Yajuh 25:13

yaḥ praanataḥ ni-miṣhataḥ mahi-tvaa ekaḥ raajaa jagataḥ babhoova,

yasya chhaayaa amṛitam yasya mṛityuḥ kasmai devaaya haviṣhaa vidhema.

(*kasmai*) **Who is that blissful (devaaya) divinity, unto whom we should (haviṣhaa) offer our praises and prayers with (vidhema) love and devotion? (yaḥ) He, through his (mahitvaa) glory, (babhoova) is the (eka) sole (raajaa) king of this entire (praanataḥ) breathing as well as (nimishataḥ) quiescent (jagataḥ) world. Under (yasya) his (chhaayaa) shelter flows the (amṛitam) nectar of immortal bliss, and opposing (yasya) him brings us closer to (mṛityuḥ) death. God, the possessor of these divine qualities, is the only one truly worthy of our worship.**

In the third mantra the sage describes God as the manifest cause of the smooth celestial motion.

ṛiṣhiḥ venah, **devataa** aatmaa, **vowels** 44, **chhandah** aarṣhee triṣṭup, **svarah** dhaivataḥ.

**3. yañ krandasee avatachaskabhaane bhiyasaane rodasee
ahvayethaam,
yasyaasau panthaa rajaso vimaanah kasmai devaaya haviṣhaa
vidhema.**

Atharva 4:1:2:3, Ṛig 10:10:121:5-6, Yajuh 32:6-7

yam krandasee avataḥ chaskabhaane bhiyasaane rodasee ahvayethaam,

yasya asau panthaaḥ rajasah vi-maanaḥ kasmai devaaya haviṣhaa vidhema.

(*kasmai*) **Who is that blissful (devaaya) divinity, unto whom we should (haviṣhaa) offer our praises and prayers with (vidhema) love and devotion? (rajasah) The celestial bodies, (chaskabhaane) supporting each other with the gravitational force, (vi-maanaḥ) continue to move (krandasee) rapidly on (yasya) whose (asau)(panthaaḥ) pathways, (bhiyasaane) the fearful living beings living (rodasee) on the earth and other celestial bodies, (ahvayethaam) cry out (yam) to whom (avataḥ) for their protection, that God, the possessor of these divine qualities, is the only one truly worthy of our worship.**

चौथे मन्त्र में जगत् के अनन्त विस्तार का कारक ईश्वर को ही बताया गया है।

वेन ऋषिः । आत्मा देवता । ४१ अक्षराणि । भुरिगार्षी पङ्क्तिश्छन्दः । पञ्चमः स्वरः ।

यस्य द्यौरुर्वी पृथिवी च मही यस्याद उर्व १ ॥ अन्तरिक्षम् ।

यस्यासौ सूरौ विततो महित्वा कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥४॥

अथर्व ४:१:२:४

यस्य । द्यौः । उर्वी । पृथिवी । च । मही । यस्य । अदः । उरु । अन्तरिक्षम् ॥

यस्य । असौ । सूरः । विस्ततः । महित्वा । कस्मै । देवाय । हविषा । विधेम ॥४॥

वह (कस्मै) कौन सुखस्वरूप (देवाय) देव है जिसको हम (विधेम) विधिपूर्वक श्रद्धा सहित अपनी (हविषा) प्रार्थना और आहुतियाँ आदि अर्पित करें? (यस्य) जिसकी (महित्वा) महिमा से यह (द्यौः) द्युलोक (उर्वी) अनन्त विस्तार वाला बना (च) और यह (पृथिवी) पृथिवी जीवों का पालन करने वाली (मही) महान् हुई, (यस्य) जिसकी महिमा से (अदः) यह (अन्तरिक्षम्) अन्तरिक्ष (उरु) सब ओर फैला, (यस्य) जिसकी महिमा से (असौ) यह (सूरः) सूर्य (विस्ततः) अपने प्रकाश से सब ओर फैला सा प्रतीत होता है, दिव्य गुणों वाला वह एकमात्र ईश्वर ही उपासना के योग्य है, कोई अन्य नहीं।

पाँचवे मन्त्र में पर्वत, सागर आदि को भी ईश्वर की महिमा बताया गया है।

वेन ऋषिः । आत्मा देवता । ४२ अक्षराणि । विराडार्षी त्रिष्टुप् छन्दः । धैवतः स्वरः।

यस्य विश्वे हिमवन्तो महित्वा समुद्रे यस्य रसामिदाहुः ।

इमाश्च प्रदिशो यस्य बाहू कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥५॥

अथर्व ४:१:२:५, ऋग् १०:१०:१२१:४, यजुः २५:१२

यस्य । विश्वे । हिमवन्तः । महित्वा । समुद्रे । यस्य । रसाम् । इत् । आहुः ॥

इमाः । च । प्रदिशः । यस्य । बाहू इति । कस्मै । देवाय । हविषा । विधेम ॥५॥

वह (कस्मै) कौन सुखस्वरूप (देवाय) देव है जिसको हम (विधेम) विधिपूर्वक श्रद्धा सहित अपनी (हविषा) प्रार्थना और आहुतियाँ आदि अर्पित करें? (विश्वे) जगत् में ये (हिमवन्तः) बर्फ से ढके पहाड़ और (समुद्रे) सागर में (इत्) प्रविष्ट होती (रसाम्) जल से परिपूर्ण नदियाँ (यस्य) जिसकी (महित्वा) महिमा का (आहुः) बखान (को दिखाती) करती हैं, (च) और (इमाः) यह सभी (प्रदिशः) दिशाएँ (यस्य) जिसकी (बाहू) बाँहों के समान फैली हैं, दिव्य गुणों वाला वह एकमात्र ईश्वर ही उपासना के योग्य है, कोई अन्य नहीं।

In the fourth mantra the sage describes God as the cause of the infinite spread of this Universe.

ṛiṣhiḥ venah, **devataa** aatmaa, **vowels** 41, **chhandah** bhurig aarṣhee paṅktiḥ, **svarah** pañchamah.

**4. yasya dyaururvee prithivee cha mahee yasyaada urva1ntarikṣham,
yasyaasau sooro vitato mahitvaa kasmai devaaya haviṣhaa
vidhema.**

Atharva 4:1:2:4

yasya dyauḥ urvee prithivee cha mahee yasya adaḥ uru antarikṣham,
yasya asau sooraḥ vi-tataḥ mahi-tvaa kasmai devaaya haviṣhaa vidhema.

(*kasmai*) **Who is that blissful (devaaya) divinity, unto whom we should (haviṣhaa) offer our praises and prayers with (vidhema) love and devotion? By (yasya) whose (mahi-tvaa) glory (dyauḥ) the universe (urvee) acquired infinite dimensions (cha) and (prithivee) the earth (mahee) became great by supporting life, by (yasya) whose glory (adaḥ) the (antarikṣham) space (uru) is spread in all directions, by (yasya) whose glory (asau) the (sooraḥ) Sun (vi-tataḥ) appears to be far spread through its sunlight, God, the possessor of these divine qualities, is the only one truly worthy of our worship.**

In the fifth mantra the sage describes the mountains, rivers and oceans etc. as the glorification of God.

ṛiṣhiḥ venah, **devataa** aatmaa, **vowels** 42, **chhandah** viraad aarṣhee triṣṭup, **svarah** dhaivataḥ.

**5. yasya vishve himavanto mahitvaa samudre yasya rasaamidaahuḥ,
imaashcha pradisho yasya baahoo kasmai devaaya haviṣhaa
vidhema.**

Atharva 4:1:2:5, R̥ig 10:10:121:4, Yajuh 25:12

yasya vishve hima-vantaḥ mahit-vaa samudre yasya rasaam it aahuḥ,
imaah cha pra-dishaḥ yasya baahoo kasmai devaaya haviṣhaa vidhema.

(*kasmai*) **Who is that blissful (devaaya) divinity, unto whom we should (haviṣhaa) offer our praises and prayers with (vidhema) love and devotion? The (himavantaḥ) snowclad mountains (vishve) in the World (aahuḥ) describe (show) (yasya) whose (mahitvaa) glory, and so do the (rasaam) rivers (it) finding their way (samudre) into the oceans; (cha) and (imaah) all (pradishaḥ) directions are spread (yasya) like his (baahoo) arms. God, the possessor of these divine qualities, is the only one truly worthy of our worship.**

छठे मन्त्र में ईश्वर को ही दिव्य शक्तियों को चेतन करने वाला बताया गया है।

वेन ऋषिः । आत्मा देवता । ४० अक्षराणि । आर्षी पङ्क्तिश्छन्दः । पञ्चमः स्वरः ।

आपो अग्रे विश्वमावन्नर्भं दधाना अमृता ऋतज्ञाः ।

यासु देवीष्वधि देव आसीत् कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥६॥

अथर्व ४:१:२:६, ऋग् १०:१०:१२१:७-८, यजुः २७:२५-२६

आपः । अग्रै । विश्वम् । आवन् । गर्भम् । दधानाः । अमृताः । ऋतज्ञाः ॥

यासु । देवीषु । अधि । देवः । आसीत् । कस्मै । देवाय । हविषा । विधेम ॥६॥

वह (कस्मै) कौन सुखस्वरूप (देवाय) देव है जिसको हम (विधेम) विधिपूर्वक श्रद्धा सहित अपनी (हविषा) प्रार्थना और आहुतियाँ आदि अर्पित करें? (विश्वम्) सृष्टि के (अग्रे) आरम्भ में (आपः) आवेशित परमाणुओं का एक महा सागर था (आवन्) जिसके प्रत्येक परमाणु के (गर्भम्) गर्भ में इस जगत् को (अमृताः) आस्तित्व में लाने का (ऋतज्ञाः) शाश्वत ज्ञान (दधानाः) था । (यासु) इस दिव्य (देवीषु) महासागर के (अधि) अधिष्ठाता के रूप में (देवः) परमेश्वर (आसीत्) विद्यमान था । दिव्य गुणों वाला वह एकमात्र ईश्वर ही उपासना के योग्य है, कोई अन्य नहीं ।

सातवे मन्त्र में ईश्वर को जगत् का विधाता बताया गया है ।

वेन ऋषिः । आत्मा देवता । ४३ अक्षराणि । निचृदार्षी त्रिष्टुप् छन्दः । धैवतः स्वरः ।

हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेक आसीत् ।

स दाधार पृथिवीमुत द्यां कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥७॥

अथर्व ४:१:२:७, ऋग् १०:१०:१२१:१, यजुः १३:४, यजुः २३:१, यजुः २५:१०

हिरण्यगर्भः । सम् । अवर्तत । अग्रै । भूतस्य । जातः । पतिः । एकः । आसीत् ॥

सः । दाधार । पृथिवीम् । उत । द्याम् । कस्मै । देवाय । हविषा । विधेम ॥७॥

वह (कस्मै) कौन सुखस्वरूप (देवाय) देव है जिसको हम (विधेम) विधिपूर्वक श्रद्धा सहित अपनी (हविषा) प्रार्थना और आहुतियाँ आदि अर्पित करें? यह (जातः) सर्वविदित है कि वह (हिरण्य) स्वर्णिम प्रकाश का (गर्भः) स्रोत, (अग्रे) सबसे पहले सभी जगह (सम्) समान रूप से (अवर्तत) विद्यमान, ईश्वर ही समस्त (भूतस्य) प्राणियों का (एकः) एकमात्र (पतिः) स्वामी (आसीत्) है । (सः) वह ही (पृथिवीम्) पृथ्वी, (द्याम्) सूर्य, चन्द्र (उत) आदि ग्रहों को (दाधार) धारण किए हुए है । इन दिव्य गुणों वाला वह एकमात्र ईश्वर ही उपासना के योग्य है, कोई अन्य नहीं ।

In the sixth mantra the sage declares God as the cause of awareness in the divine forces..
ṛiṣhiḥ venah, **devataa** aatmaa, **vowels** 40, **chhandah** aarṣhee paṅktiḥ, **svarah** pañchamah.

**6. aapo agre vishvamaavangarbhan dadhaanaa amṛitaa ṛitajñāah,
yaasu deveeṣhvadhi deva aaseet kasmai devaaya haviṣhaa
vidhema.**

Atharva 4:1:2:6, Ṛig 10:10:121:7-8, Yajuh 27:25-26

aapaḥ agre vishvam aavan garbham dadhaanaah amṛitaah ṛitajñāah,
yaasu deveeṣhu adhi devaḥ aaseet kasmai devaaya haviṣhaa vidhema.

(*kasmai*) **Who is that blissful (*devaaya*) divinity, unto whom we should (*haviṣhaa*) offer our praises and prayers with (*vidhema*) love and devotion? (*agre*) At the beginning of the creation, there existed (*aapaḥ*) a vast ocean of charged particles, (*aavan*) wherein each particle (*dadhaanaah*) held (*garbham*) within itself (*ritajñāah*) the eternal blueprint of bringing this (*vishvam*) universe (*amṛitaah*) to life. (*aaseet*) There existed (*devaḥ*) God (*adhi*) as the custodian of (*yaasu*) this (*deveeṣhu*) divine matter. God, the possessor of these divine qualities, is the only one truly worthy of our worship.**

In the seventh mantra the sage describes God as the sustainer of the dynamics of the universe.

ṛiṣhiḥ venah, **devataa** aatmaa, **vowels** 43, **chhandah** nichṛid aarṣhee triṣṭup, **svarah** dhaivataḥ.

**7. hiraṇyagarbhaḥ samavartataagre bhootasya jaataḥ patireka aaseet,
sa daadhaara pṛithiveemuta dyaan kasmai devaaya haviṣhaa vidhema.**

Atharva 4:1:2:7, Ṛig 10:10:121:1, Yajuh 13:4, Yajuh 23:1, Yajuh 25:10

hiraṇya-garbhaḥ sam avartata agre bhootasya jaataḥ patiḥ ekaḥ aaseet,
saḥ daadhaara pṛithiveem uta dyaam kasmai devaaya haviṣhaa vidhema.

(*kasmai*) **Who is that blissful (*devaaya*) divinity, unto whom we should (*haviṣhaa*) offer our praises and prayers with (*vidhema*) love and devotion? It is (*jaataḥ*) well known that he is the (*garbhaḥ*) source of all (*hiraṇya*) light with luster like gold, (*sam*) equally (*avarttata*) present everywhere, (*agre*) foremost and (*aaseet*) has been the (*ekaḥ*) sole (*patiḥ*) lord of (*bhootasya*) all living beings and non-living as well. (*saḥ*) He (*daadhaara*) sustains the (*pṛithiveem*) earth (*uta*) and all other (*dyaam*) celestial bodies in their orbits. God, the possessor of these divine qualities, is the only one truly worthy of our worship.**

आठवे मन्त्र में ईश्वर की प्रेरणा से इस जगत् का आरम्भ होना बताया गया है।

वेन ऋषिः । आत्मा देवता । ४२ अक्षराणि । विराडाषीं त्रिष्टुप् छन्दः । धैवतः स्वरः।

आपो' वत्सं ज॒नय॑न्तीर्गर्भ॑मग्रे॒ समै॑रयन् ।

तस्यो॑त जाय॑मान॒स्योल्ब॑ आसी॒द्धिर॑ण्ययः॒ कस्मै॑ दे॒वाय॑ ह॒विषा॑ वि॒धेम ॥८॥ अथर्व ४:१:२:८

आपः । वत्सम् । जनयन्तीः । गर्भम् । अग्रे । सम् । ऐरयन् ॥

तस्य । उत । जायमानस्य । उल्बः । आसीत् । हिरण्ययः । कस्मै । देवाय । हविषा । विधेम ॥८॥

वह (कस्मै) कौन सुखस्वरूप (देवाय) देव है जिसको हम (विधेम) विधिपूर्वक श्रद्धा सहित अपनी (हविषा) प्रार्थना और आहुतियाँ आदि अर्पित करें? (अग्रे) सबसे पहले ईश्वर की चेतना से (सम्)(ऐरयन्) प्रेरित इस (आपः) आवेशित कणों के महासागर से (वत्सम्) महत् पिण्ड (जनयन्तीः) बना जो (जायमानस्य) पैदा होते हुए (उल्बः) अत्याधिक (हिरण्ययः) चमक वाला (आसीत्) था (उत) और (तस्य) उसके (गर्भम्) गर्भ में इस जगत् के निर्माण के लिए सारी प्रकृति व विकृतियाँ थी । इन दिव्य गुणों वाला वह एकमात्र ईश्वर ही उपासना के योग्य है, कोई अन्य नहीं ।

In the eighth mantra the sage declares that the process of creation got started with God's inspiration.

ṛiṣhiḥ venah, **devataa** aatmaa, **vowels** 42, **chhandah** viraad aarṣhee triṣṭup, **svarah** dhaivataḥ.

**8. aapo vatsañ janayanteergarbhamagre samairayan,
tasyota jaayamaanasyolba aaseeddhiraṇyayah kasmai devaaya
haviṣhaa vidhema.**

Atharva 4:1:2:8

aapaḥ vatsam janayanteerḥ garbham agre sam airayan,

tasya uta jaayamaanasya ulbaḥ aaseet hiraṇyayah kasmai devaaya haviṣhaa vidhema.

(*kasmai*) **Who is that blissful (devaaya) divinity, unto whom we should (haviṣhaa) offer our praises and prayers with (vidhema) love and devotion? (agre) At the beginning of creation, with God's consciousness and (sam)(airayan) inspiration (aapaḥ) the ocean of charged particles (janayanteerḥ) produced (vatsam) a huge body of matter (jaayamaanasya) which at the time of its birth (aaseet) was (ulbaḥ) extremely (hiraṇyayah) brilliant. (uta) And in (tasya) its (garbham) womb, this body also had the key to the formation of various elements, bodies and things. God, the possessor of these divine qualities, is the only one truly worthy of our worship.**